

Odprta znanost in avtorske pravice

Open science and copyright

Ana Fidler, Mojca Žuželj Ogrizek

Oddano: 15. 3. 2024 — Sprejeto: 18. 7. 2024

1.02 Pregledni znanstveni članek

1.02 *Review article*

UDK 347.78:655.411

DOI <https://doi.org/10.55741/knj.68.2-3.3>

Izvleček

Eno izmed temeljnih načel odprte znanosti je odprti dostop do rezultatov javno financiranih raziskav. Avtorji oz. imetniki avtorskih pravic zagotovijo odprti dostop med drugim z ustreznim upravljanjem avtorskih pravic. Krovni zakon, ki ureja avtorsko pravico v Sloveniji, je Zakon o avtorski in sorodnih pravicah, ki je bil nazadnje spremenjen septembra 2022. Z novelo smo v slovenski pravni red dobili za področje odprte znanosti pomembni izjemi, in sicer izjemo za besedilno in podatkovno rudarjenje za namene znanstvenega raziskovanja ter splošno izjemo za znanstveno raziskovanje. Novembra 2021 je bil sprejet Zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti ter maja 2023 Uredba o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti, ki podrobneje določata zagotovitev odprtega dostopa do vseh recenziranih znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov ter drugih rezultatov, pridobljenih v okviru raziskav, sofinanciranih z javnimi viri najmanj v višini 50 %. V članku bomo podrobneje opisali zakonodajno ureditev avtorskih pravic v Sloveniji in spremembe na zakonodajnem področju, ki so povezane z odprto znanostjo. Predstavili bomo licence Creative Commons, ki so svetovno znane in pomembne za boljšo dostopnost rezultatov raziskav, širjenje znanja ter kakovost izobraževanja. Dalje bomo predstavili strategijo ohranjanja pravic in pravico do sekundarnega publiciranja kot ukrepa oz. pobudi, ki sta bili razviti za spodbujanje dostopa do publikacij in njihove ponovne uporabe ter odpravljanje omejitev, ki jih za raziskave predstavlja avtorskoppravna zakonodaja.

Ključne besede: avtorska pravica, odprta znanost, odprte licence, strategija ohranjanja pravic, pravica do sekundarnega publiciranja

Podatkovni set: Vsebina prispevka ne temelji na raziskovalnih podatkih.

Abstract

One of the fundamental principles of open science is open access to the results of publicly funded research. Authors or copyright holders ensure open access, among other things, through appropriate copyright management. The governing law for copyright in Slovenia is the Copyright and Related Rights Act, which was last amended in September 2022. The amendment introduced two important exceptions for open science in Slovenia: an exception for text and data mining for scientific research and a general exception for scientific research. In November 2021, the Scientific Research and Innovation Activities Act was adopted. In May 2023, the Decree on the Implementation of Scientific Research Work in accordance with the Principles of Open Science was adopted. These two legal acts specify the provision of open access to all peer-reviewed scientific publications, research data and other research results in the context of research, co-funded by public resources at a minimum of 50%. In this article, we describe in more detail the copyright legislation in Slovenia and the changes in the field of open science. We present Creative Commons licenses, which are world-renowned and important for better accessibility to research results, knowledge dissemination and education quality. We will also introduce the Rights Retention Strategy and the Secondary Publication Right as measures and initiatives developed to promote access to and re-use of publications and address the limitations that copyright legislation represents for research.

Keywords: copyright, open science, open licenses, rights retention strategy, secondary publishing right

Dataset metadata: No research data are associated with this article.

1 Uvod

Odprta znanost je pristop, ki temelji na širjenju znanja, boljši dostopnosti rezultatov raziskav in njihovi ponovni uporabi. Za doseganje navedenih ciljev pomemben del predstavlja avtorsko pravo, predvsem ustrezno upravljanje avtorskih pravic na rezultatih raziskav. Eno od načel odprte znanosti je takojšnji odprti dostop do rezultatov javno financiranih raziskav, z uporabo ustreznih licenc (npr. Creative Commons). Tradicionalno objavljanje znanstvenih člankov v prestižnih revijah z izključnim prenosom materialnih avtorskih pravic na založnika, ki nato služi z omogočanjem dostopa do publikacij, ki so rezultat javno financiranih raziskav, je torej v nasprotju z načeli odprte znanosti. Ker so pogajanja z založniki po navadi težka in neuravnotežena, se razvijajo načini, kako bi si avtorji oz. imetniki pravic pridržali ustrezen obseg avtorskih pravic in izpolnili zahteve financerjev, ki sledijo načelom odprte znanosti (npr. strategija ohranjanja pravic in pravica do sekundarnega publiciranja). Pomen ustrezne ureditve avtorskih pravic v povezavi z odprto znanostjo je vse bolj viden tudi v slovenskem raziskovalnem prostoru, kar se odraža v pravnih aktih in dokumentih,

sprejetih v Državnem zboru in Vladi Republike Slovenije, vključenosti Slovenije v izvajanje ukrepov Evropskega raziskovalnega prostora, v različnih aktivnostih raziskovalnih organizacij ter vključenosti financerjev in javnih raziskovalnih organizacij v mednarodna združenja in pobude, ki podpirajo odprto znanost. Namen članka je opisati trenutno zakonodajno ureditev avtorskih pravic v Sloveniji s poudarkom na izjemah in omejitvah, ki omogočajo dostopnost avtorskih del uporabnikom in prosto uporabo na področju znanstvenega raziskovanja ter so pomembne za knjižnice in znanstvenoraziskovalno skupnost. Namen je tudi predstaviti (pravne) instrumente, ki so raziskovalcem v pomoč pri uvajanju in spoštovanju načel odprte znanosti.

2 Ureditev avtorske pravice v Sloveniji

Avtorska pravica je izključna in absolutna pravica avtorja na njegovem avtorskem delu. Pripada avtorju na podlagi same stvaritve dela, kar pomeni, da ni potrebna nobena formalnost, npr. registracija ali vpis pravice, da bi bilo delo avtorsko pravno varovano. Sodi v pravo intelektualne lastnine. Zaščiten je tako z nacionalnimi kot tudi z mednarodnimi pravnimi akti. Je ustavno zajamčena in človekova pravica (Trampuž, 2009).¹ Krovni zakon, ki ureja avtorsko pravico, je Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP) (1995). Avtorsko pravico ta zakon opredeljuje v 15. členu kot enovito pravico na avtorskem delu, iz katere izvirajo izključna osebna upravičenja (moralne avtorske pravice), premoženjska upravičenja (materialne avtorske pravice) in druga upravičenja avtorja (druge pravice avtorja).

2.1 Avtorsko delo

Avtorska dela so individualne intelektualne stvaritve s področja književnosti, znanosti in umetnosti, ki so na kakršen koli način izražene.² Oman (1996) pravi, da gre za duhovno stvaritev, ki je izražena v konkretni obliki in ki nosi avtorjev osebni pečat.

V drugem odstavku 5. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah so kot primer navedene najbolj tipične vrste in pojavne oblike avtorskih del, in sicer:

¹ 60. člen Ustave RS (Uradni list RS/I, št. 33/91, Uradni list RS, št. 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13, 47/13, 75/16 – UZ70a, 92/21 – UZ62a).

² ZASP, prvi odstavek 5. člena.

- govornjena dela, npr. govori, pridige, predavanja;
- pisana dela, npr. leposlovna dela, članki, priločniki, študije in računalniški programi;
- glasbena dela z besedilom ali brez besedila;
- gledališka, gledališko-glasbena in lutkovna dela;
- koreografska in pantomimska dela;
- fotografska dela in dela, narejena po postopku, podobnem fotografiranju;
- avdiovizualna dela;
- likovna dela, npr. slike, grafike in kipi;
- arhitekturna dela, npr. skice, načrti ter izvedeni objekti s področja arhitekture, urbanizma in krajinske arhitekture;
- dela uporabne umetnosti in industrijskega oblikovanja;
- kartografska dela;
- predstavitve znanstvene, izobraževalne ali tehnične narave (tehnične risbe, načrti, skice, tabele, izvedenska mnenja, plastične predstavitve in druga dela enake narave).

Pomembno je, da avtorsko delo izpolnjuje vse predpostavke za avtorsko delo oziroma ima vse značilnosti, ki so: individualnost, intelektualnost, stvaritev, področje ustvarjanja in izraženost (Bahor, 2002). Sestavine avtorskega dela kot so osnutek, sestavni deli in naslov avtorskega dela, uživajo enako varstvo kot samo delo, če so sami po sebi individualne intelektualne stvaritve.³ Tudi predelave avtorskih del (prevodi, priredbe, aranžmaji, spremembe in druge predelave prvotnega avtorskega dela ali drugega gradiva) so samostojna avtorska dela, če so individualna intelektualna stvaritev; vendar predelave ne smejo prizadeti pravice avtorja prvotnega dela.⁴ Prav tako so samostojna avtorska dela zbirke avtorskih del ali drugega gradiva, npr. enciklopedije, antologije, baze podatkov, zbirke dokumentov, ki so po izbiri, uskladitvi ali razporeditvi vsebine individualne intelektualne stvaritve. Z uvrstitvijo prvotnih del v zbirko ne smejo biti prizadete pravice avtorjev teh del; z uvrstitvijo prvotnega gradiva v zbirko to gradivo ne postane varovano delo.⁵

Poleg varovanih stvaritev poznamo tudi nevarovane stvaritve. Avtorskopravno niso varovane:

- ideje, načela, odkritja;
- uradna besedila z zakonodajnega, upravnega in sodnega področja;
- ljudske književne in umetniške stvaritve.

³ ZASP, 6. člen.

⁴ ZASP, 7. člen.

⁵ ZASP, 8. člen.

Prevodi uradnih besedil so avtorskoppravno varovani, razen če so objavljeni kot uradna besedila.⁶

2.2 Avtor

Avtor je fizična oseba, ki je ustvarila avtorsko delo.⁷ To pomeni, da so avtorska dela rezultat človeškega ravnanja. Avtor ne more biti stroj (npr. računalnik) ali žival in tudi pravna oseba ne (Trampuž idr., 1997, str. 58). Če je avtorsko delo, ki je bilo ustvarjeno v sodelovanju dveh ali več oseb, nedeljiva celota, pripada vsem soavtorjem nedeljiva avtorska pravica na tem delu.⁸

2.3 Vsebina avtorske pravice

Avtorska pravica, kot avtorjev monopol nad izkoriščanjem avtorskega dela, zagotavlja avtorju po eni strani premoženjske koristi od izkoriščanja njegovega dela, po drugi strani pa spoštovanje njegovih moralnih interesov pri izkoriščanju njegovega dela. Zato pravimo, da avtorska pravica vsebuje premoženjska (materialna) in moralna (osebnostna) upravičenja (Oman, 1996). Iz avtorske pravice pa izvirajo tudi druga upravičenja avtorja (druge pravice).

Za materialne in moralne avtorske pravice velja, da so absolutne, torej učinkujejo zoper vsakogar. Ker je avtorjev monopolni položaj nad izkoriščanjem njegovega dela utemeljen z zakonom, ga je mimo avtorjeve volje mogoče omejiti samo z zakonom (Oman, 1996).

Tako moralne kot materialne pravice so časovno omejene, in sicer za čas življenja avtorja in še 70 let po smrti avtorja.⁹

2.3.1 Moralne avtorske pravice

Moralne avtorske pravice varujejo avtorja glede njegovih duhovnih in osebnih vezi do dela.¹⁰ Varujejo avtorjeve moralne interese. To so pravica prve objave, pravica priznanja avtorstva, pravica spoštovanja dela in pravica skesanja.

⁶ ZASP, 9. člen.

⁷ ZASP, 10. člen.

⁸ ZASP, 12. člen.

⁹ ZASP, 59. člen.

¹⁰ ZASP, 16. člen.

Vsebina pravice prve objave je opredeljena v 17. členu Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah, v skladu s katerim ima avtor izključno pravico odločiti, ali, kdaj in kako bo njegovo delo prvič objavljeno. Gre za temeljno pravico avtorja, ki odloča o tem, ali bo avtorsko delo odpustil iz svoje intimne sfere. To bo napravil, ko bo ocenil, da je delo primerno za objavo (Repas v Repas idr., 2023, str. 527). Pravica priznanja avtorstva pomeni, da avtor določi, ali se pri objavi navede njegovo avtorstvo in s kakšno oznako.¹¹ Pomeni tudi, da ima avtor do drugega zahtevek, da se ga prizna kot avtorja in se ga tudi navede (Oman, 1996). Pravica spoštovanja dela daje avtorju pravico, da se upre skazitvi in vsakemu posegu v svoje delo, če bi ti posegi ali ta uporaba lahko okrnili njegov ugled (npr. skrunitev izvirnika avtorskega dela, razstavljanje izvirnika avtorskega dela pod tujim imenom) (Oman, 1996). Pravica skesanja pa daje avtorju pravico, da do imetnika materialne avtorske pravice slednjo prekliče, če ima za to resne moralne razloge (npr. sprememba avtorjeve osebne sfere ali primeri, ko avtorja k preklicu silijo zunanje okoliščine, kot so sprememba političnih in zgodovinskih razmer), pod pogojem, da predhodno imetniku povrne škodo, ki mu s tem nastane (Trampuž idr., 1997, str. 85). Npr. zaradi spremenjenih političnih razmer lahko avtor prekliče založniku materialno pravico izdaje knjige.

Moralne pravice zaradi njihove osebne narave za čas življenja avtorja niso prenosljive, mogoče pa jih je dedovati, z izjemo pravice do skesanja, ki traja samo za čas življenja avtorja.

2.3.2 Materialne avtorske pravice

Materialne avtorske pravice varujejo premoženjske interese avtorja. Omogočajo, da avtor dovoljuje ali prepoveduje uporabo svojega dela in primerkov svojega dela. Nanašajo se na posamične oblike izkoriščanja avtorskega dela. Uporaba avtorskih del je dopustna le, če je avtor v skladu z Zakonom o avtorskih in sorodnih pravicah in pod pogoji, ki jih je določil, prenesel ustrezno materialno avtorsko pravico (s pogodbo ali dovoljenjem, z uporabo ustrezne licence ali s sporazumom prek kolektivne organizacije) ali če uporabo dovoljuje vsebinska omejitev avtorskih pravic, določena z zakonom.¹² Iz tega izhaja, da so materialne pravice prenosljive, prav z odplačnimi prenosi posameznih oblik izkoriščanja avtorskega dela pa avtor uresničuje svoje premoženjske interese, ki mu jih zagotavlja avtorska pravica.

¹¹ ZASP, 18. člen.

¹² ZASP, 21. člen.

22. člen Zakona o avtorski in sorodnih pravicah opredeljuje uporabo del v treh oblikah, to je v telesni obliki (reprodukcija), netelesni obliki (priobčitev javnosti) in spremenjeni obliki (predelava in priredba), ter uporabo primerkov avtorskega dela (distribucija in dajanje v najem).

Pravica reproduciranja¹³ je izključna pravica, da se delo reproducira v telesni obliki, to je s fiksiranjem ali razmnoževanjem na materialnem nosilcu (npr. papirju, računalniškem disku, zunanjem disku, CD-plošči, USB-pomnilniku ...) ali drugem primerku, in sicer neposredno ali posredno, začasno ali trajno, delno ali v celoti ter s kakršnim koli sredstvom v kateri koli obliki (npr. fotokopirnim strojem, fotoaparatom, optičnim bralnikom, tiskalnikom, 3D-tiskalnikom, snehalno napravo ...), s čimer dobimo fizične primerke ali kopije avtorskega dela (npr. CD-plošče, kopije člankov, izvode knjig, optično prebrane dokumente in fotografije). O reproduciranju govorimo tudi, če se avtorsko delo prenese s spleta in se shrani v elektronski obliki, če se avtorsko delo natisne, optično prebere, fotografira, 3D-tiska, posname glasba ali avdiovizualno delo na prazen nosilec zvoka ipd. (Novak, 2019).

Uporaba dela v netelesni obliki (priobčitev javnosti) obsega pravico javnega izvajanja, javnega prenašanja, javnega predvajanja s fonogrami in videogrami, javnega prikazovanja, radiodifuznega oddajanja, radiodifuzne retransmisije, sekundarnega radiodifuznega oddajanja in dajanja na voljo javnosti.¹⁴ Gre za netelesno reproduciranje, kot so javno recitiranje, živo izvajanje glasbe, javno uprizorjanje odrskih del, javni prenos, predvajanje glasbe v javnih prostorih, javno predvajanje filmov, javno prikazovanje slik, oddajanje glasbe po radiu, televiziji, predvajanje radia na javnih prostorih, objava na spletni strani. Netelesno reproduciranje je avtorsko relevantno samo, če poteka javno (Oman v Trampuž idr., 1997, str. 90). Izraz javen pomeni, da gre za večje število ljudi, ki so zunaj običajnega kroga družine ali kroga osebnih znancev.¹⁵ Če predvajamo glasbo doma, to ni izkoriščanje avtorskega dela v avtorskopravnem pomenu; če pa predvajamo glasbo na javnem prostoru, gre za izkoriščenje avtorskega dela.

Uporaba del v spremenjeni obliki obsega pravico do predelave¹⁶ in pravico do avdiovizualne priredbe.¹⁷ Govorimo o t. i. reproduciranju v novo avtorsko delo (Oman, 1996), kot je prevod knjige, uporaba podobe ali slike na majici, po romanu posnet film, vključitev glasbenega dela v film, uporaba glasbe pri reklami.

¹³ ZASP, 23. člen.

¹⁴ Podrobneje ZASP, 26.–32. a člen.

¹⁵ ZASP, 2. člen.

¹⁶ Podrobneje ZASP, 33. člen.

¹⁷ Podrobneje ZASP, 104. člen.

O uporabi primerkov govorimo, kadar se izvirnik ali primerki dela dajejo v promet s prodajo ali drugačno obliko prenosa lastninske pravice.¹⁸ To pomeni, da primerke reproduciramo z namenom doseganja ekonomske koristi (npr. natis knjige v več izvodih, izdaja CD-ja), s prodajo primerkov pa se ustvari dobiček (Oman, 1996). O uporabi primerkov govorimo tudi, kadar se izvirnik ali primerki dajo v rabo za določen čas za neposredno ali gospodarsko korist¹⁹ (npr. odplačna izposoja filmov, odplačna izposoja elektronskih knjig).

2.4 Druge pravice avtorja

Druge pravice avtorja ne omogočajo prepovedi uporabe dela, omogočajo pa avtorju druga upravičenja, in sicer: nadomestilo za tonsko ali vizualno snemanje in fotokopiranje, ki se vrši pod pogoji privatne uporabe, knjižnično nadomestilo po Zakonu o knjižničarstvu, pravico do dostopa in izročitve ter sledno pravico.²⁰

3 Upravljanje avtorskih pravic

Avtorske pravice se upravljajo posamično (individualno), to je za vsako posamezno avtorsko delo posebej, ali skupinsko (kolektivno),²¹ to je za več avtorskih del in več avtorjev hkrati. Imetnik pravic se načeloma sam odloča, ali bo avtorsko pravico upravljal osebno oz. po zastopniku ali bo za upravljanje svojih pravic na že objavljenih avtorskih delih pooblastil katero od kolektivnih organizacij²² oz. neodvisni subjekt upravljanja. Za nekatere pravice pa zakon določa, da jih je treba obvezno upravljati kolektivno. To velja za t. i. male pravice (uporaba del v telesni obliki – priobčitev javnosti, razen pravice dajanja na voljo javnosti), sledno pravico, pravico reproduciranja del za privatno in drugo lastno uporabo, pravico kableske ali druge radiofuzne retransmisije, pravico izvajalcev do

¹⁸ ZASP, 24. člen.

¹⁹ ZASP, 25. člen.

²⁰ Podrobneje ZASP, 34.–37. člen, in Zakon o knjižničarstvu (Uradni list RS, št. 87/01, 96/02 – ZUIJK, 92/15), 56. člen.

²¹ Kolektivno lahko upravljajo avtorsko ali sorodne pravice samo tiste kolektivne organizacije avtorjev, ki so pridobile dovoljenje Urada Republike Slovenije za intelektualno lastnino (URSIL) in so na podlagi pooblastila imetnika pravic ali zakona pooblašcene za kolektivno upravljanje avtorske ali sorodnih pravic.

²² Združenje avtorjev Slovenije (ZAMP), Združenje skladateljev in avtorjev za zaščito glasbene avtorske pravice Slovenije (SAZAS), Zavod za uveljavljanje pravic izvajalcev in proizvajalcev fonogramov Slovenije (IPF), Slovenska avtorska in založniška organizacija za pravice reproduciranja (SAZOR GIZ), Zavod za uveljavljanje pravic avtorjev, izvajalcev in producentov avdiovizualnih del Slovenije (AIPA), Društvo KOPRIVA.

dodatnega letnega nadomestila, pravico do nadomestila pri poučevanju z uporabo elektronskih sredstev na daljavo ter pravico avtorja do primerne deleža prihodka pri medijskih publikacijah.²³ Dokler je kolektivno upravljanje avtorskih pravic preneseno na kolektivno organizacijo, avtor ne more osebno upravljati teh pravic, razen če zakon določa drugače.

Uporaba avtorskih del je dopustna, če je avtor prenesel ustrezno avtorsko pravico. Poznamo dve vrsti prenosa avtorske pravice, izključni (ekskluzivni) in neizključni (neekskluzivni) prenos.²⁴ Pri izključnem prenosu imetnik uporablja delo ob izključitvi avtorja, kar pomeni, da lahko avtorsko delo uporablja samo imetnik oz. pridobitelj pravice. Pomeni, da ima pridobitelj izključno pravico uporabe. Neizključni prenos pa preprosto pomeni, da lahko avtor delo uporablja tudi sam ali pa posamezno materialno pravico uporabe avtorskega dela prenese na več pridobiteljev, kar pomeni, da pridobitelj avtorskega dela ne pridobi v izključno uporabo.

Uporaba avtorskih del je dovoljena:

- na podlagi prenosa materialne pravice na drugo fizično ali pravno osebo s pogodbo ali dovoljenjem avtorja oz. imetnika pravice,
- s skupnim sporazumom med reprezentativni združenji avtorjev in uporabnikov (kolektivne organizacije),
- na podlagi vsebinske omejitve avtorskih pravic in
- z uporabo licence.

V nadaljevanju si bomo podrobneje pogledali uporabo avtorskih del na podlagi vsebinskih omejitev in odprtih licenc.

3.1 Vsebinske omejitve avtorskih pravic

Vsebinske omejitve avtorske pravice so dopustne samo v primerih, ki jih določa Zakon o avtorski in sorodnih pravicah, če je obseg uporabe omejen glede na namen, ki ga je treba doseči (npr. namen izobraževanja, obveščanja javnosti, ponazoritev, zasebno reproduciranje), da je v skladu z dobrimi običaji, da ne nasprotuje običajni uporabi dela in da ni v nerazumni meri v nasprotju z zakonitimi interesi avtorja.²⁵ Oman (1996) pravi, da so glede na intenzivnost posega v avtorjeve absolutne pravice omejitve dvostopenjske. Blažja oblika je t. i. zakonita

²³ Obvezno kolektivno upravljanje, 9. člen Zakona o kolektivnem upravljanju avtorske in sorodnih pravic (Uradni list RS, št. 63/16, 203/20 – ZIUPOPĐVE, 130/22).

²⁴ ZASP, 74. člen.

²⁵ ZASP, 46. člen.

licenca, ki avtorjevo absolutno pravico do izkoriščanja svojega dela zreducira v pravico do poplačila primerne nadomestila za izkoriščanje (Oman, 1996). Zakoniti licenci sta pouk, periodika²⁶ in poučevanje z uporabo elektronskih sredstev, na daljavo ali čezmejno.²⁷ Večja omejitev pa je t. i. prosta uporaba, to je uporaba avtorskega dela brez dovoljenja avtorja, brez plačila nadomestila ali honorarja, pod pogojem navedbe vira in avtorstva.

Prosta uporaba je v Zakonu o avtorski in sorodnih pravicah opredeljena v členih od 48. do 57. d. Med primeri proste uporabe si bomo v nadaljevanju pogledali tiste, ki so v povezavi z delom v knjižnici oz. javni raziskovalni ustanovi in ki omogočajo dostopnost avtorskih del uporabnikom ter prosto uporabo na področju znanstvenega raziskovanja.

3.1.1 Priobčitev javnosti na zaslonih

Javno dostopni arhivi, knjižnice, muzeji ter izobraževalne ustanove lahko brez prenosa ustrezne materialne avtorske pravice in posledično brez plačila avtorskega honorarja ali nadomestila za namene raziskave oz. individualnega pridobivanja znanja (učenja, študija) prosto priobčijo javnosti dela iz svojih zbirk po temu namenjenih zaslonih, ki so nameščeni v njihovih prostorih, če s pogodbo o prenosu materialnih avtorskih pravic ni drugače določeno (npr. licenčno ali prodajno pogodbo).²⁸ To pomeni, da lahko npr. knjižnica avtorsko varovano delo, ki ga ima v svoji zbirki, ponudi uporabnikom v raziskovalne in zasebne študijske namene na računalniških in drugih zaslonih v svojih prostorih.

3.1.2 Privatno in drugo lastno reproduciranje

Javni arhivi, javne knjižnice, muzeji ter izobraževalne in znanstvene ustanove lahko za lastne potrebe prosto reproducirajo avtorsko delo na katerem koli nosilcu, če to storijo iz lastnega primerka in če pri tem nimajo namena dosegati neposredne ali posredne gospodarske koristi. Reproduciranje ni dovoljeno pri pisanih delih v obsegu celotne knjige, grafičnih izdajah glasbenih del, elektronskih bazah podatkov in računalniških programih ter v obliki izvedbe arhitekturnega objekta.²⁹ Izjema velja za primere, ko je naklada izčrpana že najmanj

²⁶ ZASP, 47. člen.

²⁷ ZASP, 47. b člen.

²⁸ ZASP, 49. b člen.

²⁹ ZASP, 50. člen.

dve leti, in za ročno prepisovanje grafičnih izdaj glasbenega dela.³⁰ V skladu s 50. členom Zakona o avtorski in sorodnih pravicah je reproduciranje dovoljeno v največ treh primerkih, ti pa se ne smejo prodajati, distribuirati ali kako drugače priobčiti javnosti.

Tudi fizična oseba lahko v največ treh primerkih prosto reproducira delo na papirju ali podobnem nosilcu z uporabo fotokopiranja oz. druge fotografske tehnike s podobnimi učinki ali na katerem koli drugem nosilcu (npr. shranjevanje na USB-ključek), če to stori za zasebno uporabo, če primerki niso izročeni ali priobčeni v javnosti in če pri tem nima namena dosežati neposredne ali posredne gospodarske koristi. To pomeni, da lahko fizična oseba naroči fotokopiranje v fotokopirnici ali natis, optično prebrana kopija članka v knjižnici itd.

3.1.3 Prosto reproduciranje in dajanje na voljo javnosti osirotelega dela

Zakon o avtorski in sorodnih pravicah v 50. a členu ureja prosto reproduciranje in dajanje na voljo javnosti osirotelega dela s strani določenih javnih organizacij, ki izvajajo naloge v javnem interesu. Med upravičence, ki so taksativno naštetih, spadajo javno dostopni arhivi, knjižnice, muzeji, izobraževalne ustanove, ustanove filmske ali avdio dediščine in javne Radiotelevizije Slovenije-organizacije s sedežem v državi članici Evropske unije (EU). Zakonska izjema dovoljuje digitalizacijo osirotelih avtorskih del in dajanje takih izvodov na voljo javnosti. Upravičenci lahko uporabijo samo osirotela dela iz svojih zbirk in pod pogojem, da taka uporaba izpolnjuje njihovo poslanstvo javnega interesa, zlasti ohranjanje, obnovo, zagotovitev kulturnega in izobraževalnega dostopa do njihovih zbirk, vključno z digitalnimi zbirkami.

Za osirotela dela se štejejo tista dela, pri katerih nihče izmed avtorjev (imetniikov pravic), kljub opravljenemu skrbnemu iskanju, ni opredeljen ali najden. Pomembno je, da je bilo delo v Evropski uniji prvič izdano oz. če ni bilo izdano, prvič priobčeno javnosti. Za osirotelo delo šteje tudi delo, ki v Evropski uniji ni bilo nikoli izdano ali priobčeno javnosti, če ga je upravičenec s soglasjem avtorja objavil in je mogoče upravičeno domnevati, da avtor ne nasprotuje njegovemu reproduciranju in dajanju na voljo javnosti. Za osirotela dela je mogoče šteti le določena avtorska dela in predmete sorodnih pravic, ki so vsebovani v zbirkah upravičencev, in sicer: knjigo, revijo, časopis ali drugo besedilo, avdiovizualno

³⁰ Naklada je v skladu z ZASP izčrpana, če je število neprodanih primerkov manjše od petih odstotkov celotne izdaje, v vsakem primeru pa, če je manjše od 100 primerkov, ZASP, tretji odstavek 92. člena.

delo, kinematografsko delo, fonogram ter drugo avtorsko delo, ki je njihov sestavni del ali je vanje vključeno (npr. dela, ki so vgrajena ali vključena v druga dela ali fonograme, kot so slike, fotografije). Poudariti je treba, da glasbeno delo kot samostojno avtorsko delo ne more šteti za osirotelo delo. Če ima avtorsko delo več kot enega avtorja, je uporaba osirotelega dela mogoča tudi takrat, ko niti po skrbnem iskanju ni bilo mogoče opredeliti ali najti vseh avtorjev, vendar so opredeljeni in najdeni avtorji uporabo dovolili. To po drugi strani pomeni, da če opredeljeni in najdeni avtorji uporabe avtorskega dela ne dovolijo, njegova uporaba ni mogoča.³¹

Pogoj za uporabo osirotelega dela je, da upravičenci pred njegovo uporabo izvedejo skrbno iskanje³² in o tem vodijo evidenco.³³

Zaradi vseevropske razsežnosti pojava osirotelih del in za preprečitev podvajanja prizadevanj upravičencev pri identifikaciji imetnikov pravic je bila vzpostavljena enotna podatkovna zbirka Evropske unije, ki vsebuje informacije o osirotelih delih (Orphan Works Database, b.d.). Upravičenci ministrstvu, pristojnemu za kulturo, po namenski aplikaciji pošljejo zgoraj navedene podatke, ministrstvo pa jih nato posreduje v spletno podatkovno zbirko Urada za usklajevanje na notranjem trgu (znamke in modeli).

3.1.4 Dovoljena uporaba del zunaj pravnega prometa

Javno dostopni arhivi, knjižnice, muzeji, ustanove filmske ali avdio dediščine ter javne Radiotelevizije Slovenije-organizacije lahko prosto (brez predhodnega dovoljenja imetnika pravice in brez plačila imetniku pravice) dajo na voljo javnosti na nekomercialni spletni strani dela zunaj pravnega prometa (razprodana dela), ki jih imajo trajno v svojih zbirkah, in jih za ta namen reproducirajo, vključno z bazami podatkov, ki jih lahko za ta namen predelajo. To lahko storijo pod pogojem, da pri tem ne dosegaajo posredne ali neposredne gospodarske koristi, in le, če ni za ta namen reprezentativne kolektivne organizacije za kolektivno upravljanje. Če lahko npr. knjižnica pridobi dovoljenje za uporabo del zunaj pravnega prometa pri reprezentativni kolektivni organizaciji, ne sme uporabiti del zunaj pravnega prometa brez tega dovoljenja, kot to določa prvi odstavek 50. e člena Zakona o avtorski in sorodnih pravicah.³⁴

³¹ ZASP, 50. b člen, in Obrazložitev zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP-G), Lexperta, d. o. o., 2015, 8. člen.

³² Kot podrobneje določa 50. c člen ZASP.

³³ ZASP, 50. c člen.

³⁴ ZASP, 50. e člen.

Obvezno je treba navesti vir in avtorstvo. Avtor lahko kadar koli izključi takšno uporabo svojega dela, s čimer izvzame svoje delo iz režima del zunaj pravnega prometa in upravičencem onemogoči uporabo svojega dela kot dela zunaj pravnega prometa. Šteje se, da se dela zunaj pravnega prometa uporabljajo izključno v državi članici Evropske unije, v kateri ima ustanova za varstvo kulturne dediščine svoj sedež. Če npr. slovenska galerija na svoji spletni strani da na voljo javnosti digitalno reprodukcijo slike, ki jo ima trajno v svoji zbirki in je delo zunaj pravnega prometa, se šteje, da jo da na voljo le v Republiki Sloveniji, čeprav je na spletu lahko dostopna tudi v drugih državah članicah Evropske unije.³⁵

Upravičenci morajo najmanj šest mesecev, preden dajo delo zunaj pravnega prometa na voljo javnosti, na javno dostopen spletni portal urada Evropske unije za intelektualno lastnino (EUIPO) (Out of Commerce Works Portal, 2024) posredovati identifikacijske podatke o delu zunaj pravnega prometa, podatke o možnosti avtorjev, da lahko kadarkoli izključijo uporabo svojega dela iz režima del izven pravnega prometa in podatke o načinu uporabe dela izven pravnega prometa.

Za delo zunaj pravnega prometa se šteje delo, za katero se po razumnih prizadevanjih preverjanja, ali je dostopno javnosti v pravnem prometu, v dobri meri domneva, da ni dostopno javnosti v pravnem prometu po običajnih trgovinskih kanalih. Kot dela zunaj pravnega prometa so lahko opredeljena različna dela (npr. pisana, likovna, glasbena, avdiovizualna) ali predmeti sorodnih pravic (npr. fonogram, videogram, medijska publikacija). Kot delo, ki ni več v prodaji na trgu, se lahko šteje npr. knjiga, ki ji je pošla naklada, ali delo, ki nikoli ni bilo v prodaji na trgu (npr. plakati, letaki ali amaterska avdiovizualna dela). Za delo zunaj pravnega prometa šteje tudi neobjavljeno delo, če se z njegovo uporabo ne posega v moralne avtorske pravice avtorja. Neobjavljena dela so npr. tudi zasebna pisma. Prav tako se za neko delo šteje, da ni dostopno po običajnih trgovinskih kanalih, če je omejeno dostopno v trgovinah z rabljenim blagom ali antikvariatih oz. če ni verjetno, da bo avtor dal delo v pravni promet (Direktiva (EU) 2019/790 Evropskega parlamenta ..., 2019). Kadar je delo ali drug predmet varstva na voljo v kateri koli od različic, kot so poznejše izdaje literarnih del in alternativne verzije kinematografskih del, ali v kateri koli od pojavnih oblik, kot so digitalni in tiskani formati istega dela, se to delo ali drugi predmeti varstva ne štejejo kot razprodani.

Preverjanje, ali je delo javnosti dostopno po običajnih trgovinskih kanalih, se izvede v obsegu razumnih prizadevanj. Kot izhaja iz 38. uvodne izjave Direktive

³⁵ Obrazložitev zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP-I), Lexpera, d. o. o., 2022. 6. člen.

2019/790/EU, razumna prizadevanja preverjanja vključujejo pridobivanje lahko dostopnih dokazov o dostopnosti dela ob upoštevanju značilnosti dela, razen če to glede na dostopne podatke, verjetnost komercialne dostopnosti dela in pričakovane stroške preverjanja ni razumno. Če je npr. neko delo dostopno v trgovini ali na spletu, to šteje za lahko dostopen dokaz, da je delo dostopno javnosti po običajnih trgovinskih kanalih.

3.1.5 Ohranjanje kulturne dediščine

Javno dostopni arhivi, knjižnice, muzeji, ustanove filmske ali avdio dediščine ter javne Radiotelevizije Slovenije-organizacije lahko za namen ohranjanja kulturne dediščine prosto (to je brez dovoljenja imetnika pravice in brez plačila imetniku pravice) reproducirajo dela, ki jih imajo trajno v svojih zbirkah (npr. za reševanje tehnološke zastarelosti, zaradi razkroja prvotnih nosilcev ali za zavarovanje del in drugih predmetov varstva).³⁶ Šteje se, da so dela in drugi predmeti varstva trajno v zbirki ustanove za varstvo kulturne dediščine, kadar so kopije teh del ali drugih predmetov varstva v lasti ali trajni posesti te ustanove, npr. kot posledica prenosa lastništva ali licenčnega sporazuma, obveznosti zbiranja obveznega izvoda ali ureditve glede trajne hrambe.³⁷

Reproduciranje za namen ohranjanja kulturne dediščine se lahko izvede v katerem koli formatu ali mediju v obsegu, ki je nujen za tako ohranjanje.³⁸ Za razliko od izjeme za zasebno in drugo lastno reproduciranje, kjer je dovoljeno reproducirati knjigo samo v primeru izčrpane naklade, pa ta izjema dovoljuje tudi reproduciranje celotne knjige, tudi če naklada še ni izčrpana. Ustanove za varstvo kulturne dediščine se lahko za izdelavo kopij oprejo na tretje osebe, ki delujejo v njihovem imenu in pod njihovo odgovornostjo, vključno s tistimi, ki imajo sedež v drugih državah članicah (Direktiva (EU) 2019/790 Evropskega parlamenta ..., 2019).

3.1.6 Besedilno in podatkovno rudarjenje v splošne namene ter besedilno in podatkovno rudarjenje za namene znanstvenega raziskovanja

Gre za vsebinski omejitvi na področju podatkovne analitike, ki sta bistvenega pomena za pravico do raziskovanja.

³⁶ ZASP, 57. d člen.

³⁷ 29. uvodna izjava Direktive 2019/790/EU.

³⁸ 27. uvodna izjava Direktive 2019/790/EU.

Tako pri besedilnem in podatkovnem rudarjenju v splošne namene kot v znanstvenoraziskovalne namene gre za pravico proste uporabe. Bistvena razlika med obema vsebinskima omejitvama je v tem, da lahko imetnik pravic prepove splošno besedilno in podatkovno rudarjenje na svojem besedilu, medtem ko pri besedilnem in podatkovnem rudarjenju za namene znanstvenega raziskovanja tega ne more storiti. Poleg tega sta pri rudarjenju v znanstvenoraziskovalne namene dovoljena deljenje rezultatov rudarjenja in njihovo dajanje na voljo javnosti, medtem ko pri splošnem rudarjenju to ni dovoljeno (Zirnstein v Repas idr., 2023, str. 592).

Splošno besedilno in podatkovno rudarjenje po 57. členu Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (1995) pomeni, da se lahko za namen tovrstnega rudarjenja, to je obdelavo velikih količin informacij za pridobivanje novega znanja in odkrivanje novih trendov ter analiziranje besedila in podatkov v elektronski obliki, da se ustvarijo informacije, kot so vzorci, trendi in korelacije, prosto (brez dovoljenja imetnika pravice in brez plačila imetniku pravice) reproducirajo dela, do katerih se zakonito dostopa (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in ..., 2022).

Zakoniti dostop pomeni uporabo na podlagi pogodbenega dogovora z imetnikom pravice (npr. v okviru naročnine, na podlagi katere se dostopa do dela; delo, ki je dostopno na podlagi pogodbe o uporabi dela; delo, ki je dostopno na podlagi odprtih licenc) ali na podlagi drugega zakonsko dovoljenega načina dostopa do avtorskega dela (npr. na podlagi zakonitih izjem, kjer soglasje imetnikov pravic ni potrebno). Šteje se, da besedilno podatkovno rudarjenje vključuje tudi digitalizacijo analognih vsebin in oddaljeni dostop do takšnih vsebin, kadar je to potrebno za namene besedilnega in podatkovnega rudarjenja. Taki primerki del se lahko hranijo le, dokler je to potrebno za namene besedilnega in podatkovnega rudarjenja. Besedilno in podatkovno rudarjenje pa ni dovoljeno, če si je avtor izrecno pridržal pravico do uporabe dela, npr. s strojno berljivimi sredstvi v primeru dela, ki je javno dostopno na spletu (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski ..., 2022).

Vsebinska omejitev iz 57. b člena Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (1995) pa določa izjemo za podatkovno rudarjenje za namene znanstvenega raziskovanja, ki jo lahko uporabijo raziskovalne organizacije, javno dostopni arhivi, knjižnice, muzeji, ustanove filmske ali avdio dediščine in javne Radiotelevizije Slovenije-organizacije ter osebe, ki spadajo k raziskovalnim organizacijam in ustanovam za varstvo kulturne dediščine. Za namene znanstvenega raziskovanja lahko raziskovalne in kulturne organizacije prosto reproducirajo dela, do katerih se zakonito dostopa, ter izvajajo besedilno in podatkovno rudarjenje na delih ali drugih predmetih varstva, zavarovanih z avtorsko ali sorodnimi

pravnicami, do katerih imajo zakonit dostop. To vključuje tudi digitalizacijo analognih vsebin in oddaljeni dostop do takšnih vsebin, kadar je to potrebno za namene besedilnega in podatkovnega rudarjenja (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski ..., 2022).

Iz 14. točke uvodne izjave Direktive 2019/790/EU izhaja, da zakoniti dostop zajema dostop do vsebine na podlagi politike odprtega dostopa ali pogodbenih ureditev med imetniki pravic in raziskovalnimi organizacijami ali ustanovami za varstvo kulturne dediščine, kot so naročnine, ali na druge zakonite načine. Tako bi se npr. pri naročninah, ki jih sklenejo raziskovalne organizacije ali ustanove za varstvo kulturne dediščine, moralo šteti, da imajo osebe, ki spadajo k tem organizacijam ali ustanovam in so zajete v naročnino, zakoniti dostop. Zakoniti dostop bi moral zajemati tudi dostop do vsebin, ki so prosto dostopne na spletu. Besedilno in podatkovno rudarjenje lahko izvajajo zaposleni v raziskovalni organizaciji oz. ustanovi za varstvo kulturne dediščine ali druge osebe, ki so pod njeno odgovornostjo.

Za raziskovalno organizacijo po tej izjemi se štejejo univerze, vključno s svojimi knjižnicami, javne raziskovalne organizacije in druge pravne osebe, ki po predpisih, ki urejajo znanstveno, raziskovalno ali izobraževalno dejavnost, kot glavni cilj izvajajo znanstvene raziskave ali izobraževalne dejavnosti, ki vključujejo tudi znanstvene raziskave, na nepridobitni osnovi ali s ponovnim vlaganjem vsega dobička v svoje znanstvene raziskave (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in ..., 2019).

Primerki del, ki so bili narejeni na podlagi vsebinske omejitve iz 57. b člena, se morajo hraniti v varnem okolju ter se lahko hranijo in zadržijo toliko časa, dokler je to potrebno za namene preverjanja rezultatov raziskave, za katero je bilo besedilno in podatkovno rudarjenje izvedeno. Po koncu namena, za katerega so bili primerki del shranjeni, se ti izbrišejo oz. uničijo in se ne smejo uporabiti za neko drugo raziskavo. Varno okolje je tisto okolje, v katerem se neupravičenim osebam preprečujeta dostop in uporaba teh primerkov del, tako da se primerki del hranijo npr. na nosilcu podatkov, ki je zaščiten z gesli, oz. fizično v zaklenjenem prostoru.³⁹

Avtorji ali imetniki pravic lahko uporabljajo ustrezne ukrepe za zagotovitev varnosti in integritete svojih omrežij in zbirk podatkov, vendar takšni ukrepi ne smejo biti nesorazmerni ter ne smejo preprečiti učinkovitega izvajanja besedilnega

³⁹ ZASP, 57. b člen, in Obrazložitev zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP-I), Lexpera, d. o. o., 2022. 8. člen.

in podatkovnega rudarjenja. Če uporaba kakršnih koli varnostnih zaščitnih ukrepov preprečuje osebi, da izvaja dejanja, ki so v skladu s tem členom dovoljena, mora imetnik pravic tej osebi zagotoviti dostop do del ali drugih predmetov varstva in uporabo v skladu s tem členom v roku, ki ni daljši od 72 ur (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in ..., 2019).

Na osnovi te izjeme je raziskovalnim organizacijam dovoljeno tudi deljenje ter dajanje na voljo javnosti izsledkov besedilnega in podatkovnega rudarjenja, če je obseg besedilnega in podatkovnega rudarjenja omejen glede na namen, ki ga je treba doseči, če je v skladu z dobrimi običaji, če ne nasprotuje običajni uporabi dela in če ni v nerazumni meri v nasprotju z zakonitimi interesi avtorja.⁴⁰

3.1.7 Znanstveno raziskovanje

57. c člen Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (1995) določa splošno izjemo za znanstveno raziskovanje. Za namen znanstvenega raziskovanja v okviru posamezne ali skupne znanstvene raziskave oz. pregleda kakovosti znanstvene raziskave in v obsegu, ki ni namenjen doseganju posredne ali neposredne gospodarske koristi, lahko raziskovalci delo prosto reproducirajo, distribuirajo in dajo na voljo javnosti. Vsebinska omejitev pravic za znanstveno raziskovanje je omejena na posamezno raziskavo, ki jo izvaja ena raziskovalna organizacija ali več raziskovalnih ustanov skupaj v okviru ene skupne znanstvene raziskave. To pomeni, da se reprodukcija dela, ki jo raziskovalec naredi v okviru te vsebinske omejitve pravic, lahko uporablja za namen posamezne raziskave, ni pa je dovoljeno uporabiti še za druge, dodatne namene. Prav tako brez dovoljenja avtorja ni dovoljeno dela (delno ali v celoti) reproducirati in vključiti v novo delo, saj to pomeni predelavo, lahko pa raziskovalec tuje delo citira v svoji raziskavi. Reproduciranje v okviru te vsebinske omejitve pravic je omejeno na 15 % objavljenega dela ter na distribuiranje in priobčitev javnosti tistim osebam, ki se ukvarjajo s to znanstveno raziskavo, in tretjim osebam za pregled kakovosti znanstvene raziskave. V obsegu do 75 % dela se lahko reproducira delo za svoje lastno znanstveno raziskovanje. V primeru posamezne fotografije, ilustracije ali zelo kratkega dela, kot je kratek članek, se lahko tako delo za namen znanstvenega raziskovanja reproducira v celoti, obvezna pa je navedba vira in avtorstva dela, če je navedeno na uporabljenem delu.⁴¹

⁴⁰ ZASP, peti odstavek 57.b člena.

⁴¹ Obrazložitev zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP-I), Lexpera, d. o. o., 2022. 8. člen.

Ta vsebinska omejitev pravic se ne more razlagati tako, da bi se lahko npr. reproducirali kateri koli članki (tisti, ki niso neposredno povezani z določeno raziskavo posamezne raziskovalne skupine) in distribuiral ali priobčili javnosti, vsakomur, tudi tistemu, ki neposredno ne sodeluje pri posamezni raziskavi, saj bi bilo to v nasprotju z namenom dovoljene uporabe in v nasprotju s pogojem nekomercialne narave uporabe dela. Upoštevati je treba tudi, da je za kakršno koli reproduciranje vedno potreben zakonit dostop do dela, npr. zakonit dostop do baze znanstvenih člankov.⁴²

Znanstveno raziskovanje se od običajnega raziskovanja razlikuje v tem, da na metodičen in sistematičen način raziskuje določen predmet ali temo z namenom, da se najdejo podatki ali druge informacije ali da se pridobi neko znanje. Upravičene osebe v okviru te izjeme so primarno profesorji, raziskovalci, študentje na univerzah in podobnih institucijah, lahko pa tudi druge osebe, npr. pravnik ali zdravnik, kadar izvaja znanstveno raziskovanje z namenom pisanja članka ali poizvedovanja o zadnjem stanju tehnike. Tudi fizične osebe so lahko upravičeni uporabniki te vsebinske omejitve pravic, če izvajajo raziskavo v skladu z znanstvenimi metodami.⁴³

3.2 Odrpte licence

Odrpta licenca je t. i. dovoljenje za uporabo avtorskega dela, s katerim lahko avtorji svoja dela ponudijo javnosti tako, da jih zaznamujejo s svoboščinami, v skladu s katerimi želijo, da dela svobodneje krožijo med uporabniki, vendar tako, da na njih vseeno zadržijo vse tiste pravice po avtorskem pravu, za katere menijo, da jih na delih morajo zadržati (Bogataj Jančič, 2005).

Obstaja več vrst odprtih licenc, od katerih so nekatere bolj restriktivne kot druge. Nekatere odrpte licence npr. zahtevajo, da se vsa dela, ki izvirajo iz licenciranega dela, distribuira pod isto licenco (t. i. *share-alike* ali vzajemnostna klavzula), medtem ko druge to možnost pustijo odprto.

Najbolj poznani licenci za programsko opremo sta GNU General Public License (GPL) in Apache, med drugimi licencami pa so najpogosteje uporabljene licence Creative Commons, ki si jih bomo v nadaljevanju podrobneje pogledali, saj se te licence uporabljajo tudi v odprti znanosti.

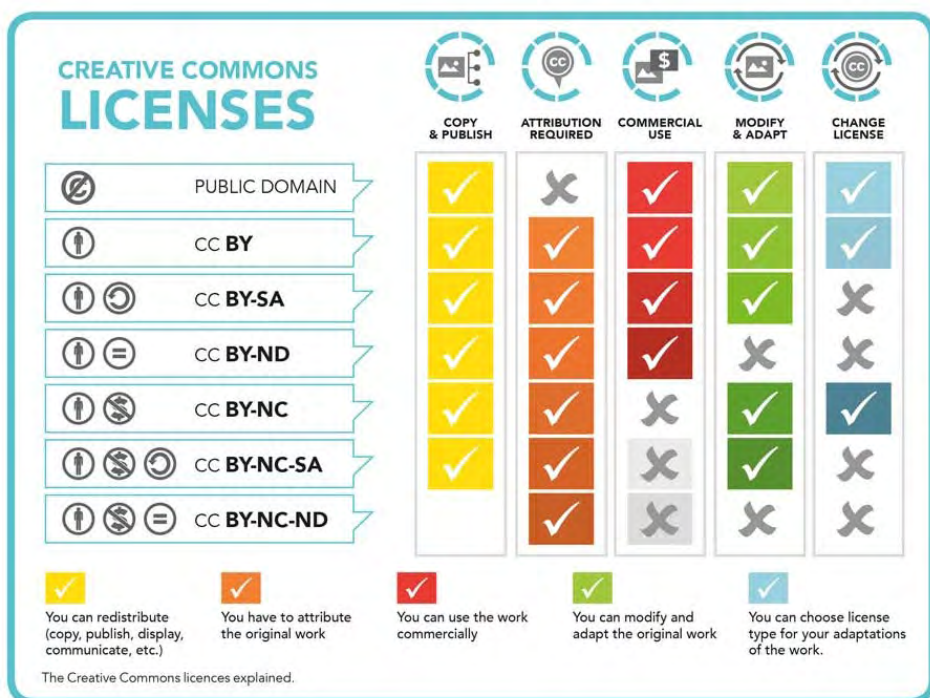
⁴² Obrazložitev zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP-I), Lexpera, d. o. o., 2022. 8. člen.

⁴³ Obrazložitev zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP-I), Lexpera, d. o. o., 2022. 8. člen.

3.2.1 Licence Creative Commons

Licence Creative Commons (CC) (Creative Commons Slovenia, 2021; Licence v odprtem dostopu, b.d.) so mednarodno veljavno avtorskopravno orodje, s katerim lahko avtorji svoja dela ponudijo javnosti po vnaprej pripravljenih licencah in jasno določijo dovoljene in nedovoljene uporabe svojih del, tako da lahko dela svobodneje krožijo med uporabniki. Uporabljajo se za različna dela, vključno z umetniškimi deli, fotografijami in znanstvenimi publikacijami. Označevanje avtorskih del z licenco Creative Commons ne pomeni, da se avtor odreka avtorskim pravicam. Pomeni samo, da ponuja svoje delo v uporabo vsem in le pod določenimi pogoji.

Licence Creative Commons omogočajo celoten spekter odprtosti, od popolnoma javne domene (CC0) do najstrožje licence CC BY-NC-ND (Priznanje avtorstva – Nekomercialno – Brez predelav), ki je zadnja stopnja pred zadržanjem vseh avtorskih pravic.

Slika 1: Licence Creative Commons (Vir: Research Outreach, 2018)

Vrste licenc:

Javna domena – CC0: No Rights Reserved; Brez pridržanih pravic

S to licenco se avtorji odpovejo vsem pravicam ter delo popolnoma prepustijo javni domeni, tako da ga lahko drugi uporabljajo, izboljšujejo in spreminjajo brez omejitev avtorskega prava ali pravil podatkovnih baz. Uporabnikom so dovoljeni reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev in predelava avtorskega dela v vse namene, tudi komercialne, pri čemer jim ni treba navesti avtorja izvirnega dela.

CC BY: Attribution; Priznanje avtorstva

S to licenco avtorji uporabnikom dovoljujejo reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javno priobčitev in predelavo avtorskega dela v vse namene, tudi komercialne, pod pogojem, da navedejo avtorja izvirnega dela.

CC BY-SA: Attribution-ShareAlike; Priznanje avtorstva – Deljenje pod enakimi pogoji

S to licenco avtorji uporabnikom dovoljujejo reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javno priobčitev in predelavo izvirnega oz. spremenjenega avtorskega dela v vse namene, tudi komercialne, pod pogojem, da navedejo avtorja dela in da širijo izvirno oz. spremenjeno avtorsko delo pod istimi pogoji.

CC BY-ND: Attribution-NoDerivatives; Priznanje avtorstva – Brez predelav

S to licenco avtorji uporabnikom dovoljujejo reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem in javno priobčitev izvirnega avtorskega dela v vse namene, tudi komercialne, pod pogojem, da navedejo avtorja izvirnega dela in da dela ne spreminjajo.

CC BY-NC: Attribution-NonCommercial; Priznanje avtorstva – Nekomercialno

S to licenco avtorji uporabnikom dovoljujejo reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javno priobčitev in predelavo izvirnega ali spremenjenega avtorskega dela, vendar samo v nekomercialne namene ter pod pogojem, da navedejo avtorja dela.

CC BY-NC-SA: Attribution-NonCommercial-ShareAlike; Priznanje avtorstva – Nekomercialno – Deljenje pod enakimi pogoji

S to licenco avtorji uporabnikom dovoljujejo reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javno priobčitev in predelavo izvirnega oz. spremenjenega avtorskega dela, vendar samo v nekomercialne namene, pod pogojem, da navedejo avtorja dela in da širijo izvirno oz. spremenjeno avtorsko delo pod istimi pogoji.

CC BY-NC-ND: Attribution-NonCommercial-NoDerivatives; Priznanje avtorstva – Nekomercialno – Brez predelav

S to licenco avtorji uporabnikom dovoljujejo reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem in javno priobčitev izvirnega avtorskega dela, vendar samo v nekomercialne namene, pod pogojem, da navedejo avtorja izvirnega dela in da dela ne spreminjajo.

4 Uveljavitev načel odprte znanosti v Sloveniji

V Sloveniji je bilo za uveljavitev načel odprte znanosti sprejetih že kar nekaj politik, strategij, priporočil, pravnih aktov, kot so:

- Nacionalna strategija odprtega dostopa do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov v Sloveniji 2015–2020 (2015);
- Akcijski načrt izvedbe Nacionalne strategije odprtega dostopa do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov v Sloveniji 2015–2020 (2017);
- Resolucija o znanstvenoraziskovalni in inovacijski strategiji Slovenije 2030 (ReZrIS30), ki jo je Državni zbor Republike Slovenije (2022);
- Akcijski načrt za odprto znanost (2023), ki ga je Vlada Republike Slovenije sprejela za izvedbo ukrepa 6.2, »Odprta znanost za izboljšanje kakovosti, učinkovitosti in odzivnosti raziskav«, prej navedene resolucije; je osnova za oblikovanje znanstvenoraziskovalnih in razvojnih politik, med drugim predvideva vzpostavitev strokovne podpore za razreševanje avtorskopravnih in etičnih vprašanj raziskovalnega dela v kontekstu odprte znanosti;
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o dostopu do informacij javnega značaja (ZDIJZ-G) (2022);⁴⁴ poleg drugih sprememb se je dodal nov člen, 6. č, ki določa ponovno uporabo raziskovalnih podatkov;⁴⁵
- Zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti (ZZrID) (2021);
- Uredba o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti (2023).

⁴⁴ Zakon je v slovenski pravni red implementiral Direktivo (EU) 2019/1024 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. junija 2019 o odprtih podatkih in ponovni uporabi informacij javnega sektorja (prenovitev).

⁴⁵ Organizacije zagotavljajo ponovno uporabo raziskovalnih podatkov s posredovanjem v svetovni splet z objavo v odprtih formatih, ki upoštevajo formalne odprte standarde, v strojno berljivi obliki, skupaj z metapodatki, razen kadar bi bilo to v nasprotju z izjemami od dostopa iz 5. a ali 6. člena tega zakona. Obveznost velja tudi za izvajalce javne službe na področju raziskovalne dejavnosti in izvajalce javne službe na področju izobraževalne dejavnosti, višje od srednješolske stopnje, glede raziskovalnih podatkov, ki so financirani iz javnih sredstev.

V povezavi z avtorskimi pravicami na področju odprte znanosti so prav tako oktobra 2022 sprejete spremembe in dopolnitve Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (1995). Določbe Zakona o avtorski in sorodnih pravicah naj bi prilagodili potrebam odprtega dostopa do recenziranih znanstvenih publikacij in raziskovalnih podatkov že v skladu z Akcijskim načrtom izvedbe Nacionalne strategije odprtega dostopa do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov v Sloveniji 2015–2020 do decembra 2018 (2015, str. 13). Zakon o avtorski in sorodnih pravicah je bil sicer od sprejetja akcijskega načrta dvakrat noveliran,⁴⁶ vendar, razen nekaterih izjem, ne vsebuje določb, povezanih z odprto znanostjo. Z zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in sorodnih pravicah je bila v slovenski pravni red implementirana Evropska direktiva 2019/790 o avtorski in sorodnih pravicah na enotnem digitalnem trgu z dne 17. aprila 2019. Sloveniji je pretila kazen Evropske komisije zaradi prepozne implementacije direktive, zato je bil zakon sprejet v nujnem postopku. Pomembna novost avtorskopravne ureditve sta izjemi oz. omejitvi avtorske pravice, ki se nanašata na raziskovanje. To sta izjema za besedilno in podatkovno rudarjenje (57. a in 57. b člen Zakona o avtorski in sorodnih pravicah) ter splošna izjema za znanstveno raziskovanje (57. c člen Zakona o avtorski in sorodnih pravicah). Žal pa novela nikjer ne omejuje odprtih licenc, ki so za področje raziskovanja in odprte znanosti izrednega pomena. V določenih primerih uvaja celo nove neodpovedljive pravice do namočenja, ki raziskovalcem onemogočajo polno uporabo odprtih licenc in so v nasprotju z načeli odprte znanosti (ZRC SAZU, 2022).

4.1 Strategija ohranjanja pravic

Septembra 2018 je skupina nacionalnih organizacij za financiranje raziskav, ob podpori Evropske komisije in Evropskega raziskovalnega sveta, ustanovila Koalicijo S,⁴⁷ katere cilj je popoln in takojšen odprti dostop do raziskovalnih publikacij. Članica Koalicije S je tudi Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije. Koalicija S je, kot spodbudo za dostop do raziskovalnih del, ki jih financirajo članice koalicije, ponovno uporabo teh del ter odpravljanje omejitev, ki jih za raziskave postavlja avtorskopravna zakonodaja, oblikovala t. i. strategijo ohranjanja pravic (ang. *Rights Retention Strategy*). Bistvo strategije je raziskovalcem omogočiti, da ohranijo dovolj pravic na raziskovalnih delih, da lahko izpolnijo zahteve financerjev glede odprtega dostopa. V skladu s strategijo ohranjanja pravic lahko avtorji oz. njihovi delodajalci, kadar so pravice prenesene nanje, objavijo rezultate iz javno financiranih

⁴⁶ ZASP-G in ZASP-I.

⁴⁷ <https://www.coalition-s.org/>.

raziskav v izbranih revijah, vključno naročniških, pri čemer založniku dovolijo objavo, sami pa obdržijo materialne avtorske pravice in ob objavi shranijo objavljeno različico znanstvene publikacije ali recenziran rokopis v repozitorij pod licenco Creative Commons CC BY. Koalicija S je želela z razvojem strategije nasloviti problematiko, ki je postala še posebej očitna med pandemijo covid-19, ko je omejen dostop do raziskovalnih del oviral družbeni, tehnološki in znanstveni napredek. Članice Koalicije S, med katerimi so tudi svetovno znane organizacije, kot sta Svetovna zdravstvena organizacija in Fundacija Billa in Melinde Gates, so se zavezale, da bodo strategijo implementirale do začetka leta 2021, tako da bodo vse znanstvene publikacije, ki jih financirajo članice, objavljene v odprto dostopnih revijah, na odprto dostopnih platformah ali shranjene v odprto dostopnih repozitorijih brez embarga. Napredek članic pri implementaciji je razviden iz tabele na spletni strani cOAlition-S (Implementation Roadmap of cOAlition S Organisations, 2021).

Slovenija je strategijo ohranjanja pravic implementirala z Uredbo o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti, ki jo je na podlagi Zakona o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti izdala Vlada Republike Slovenije maja 2023.

Zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti določa, da odprta znanost obsega predvsem odprti dostop do raziskovalnih rezultatov, vrednotenje kakovosti in vpliva znanstvenoraziskovalnega dela z uporabo odgovornih metrik ter povezovanje in vključevanje zainteresirane javnosti v raziskovalni proces. Kadar so raziskave financirane z javnimi viri najmanj v višini 50 %, mora financer zahtevati, izvajalec znanstvenoraziskovalne dejavnosti oz. raziskovalec pa zagotoviti odprti dostop do rezultatov raziskav.⁴⁸ V ta namen si morajo izvajalci oz. raziskovalci pridržati ustrezen obseg pravic.⁴⁹ Odprti dostop do rezultatov raziskav in upravljanje s pravicami intelektualne lastnine podrobneje ureja Uredba o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti.

Financerji znanstvenoraziskovalne dejavnosti iz javnih virov morajo v okviru pogojev za sofinanciranje zahtevati, da izvajalci znanstvenoraziskovalne dejavnosti zagotovijo odprti dostop do digitalnih različic znanstvenih publikacij in drugih rezultatov raziskav, ki so obravnavani v teh publikacijah ter so nujno potrebni za ponovitev raziskav ali za ponovno uporabo rezultatov raziskav v

⁴⁸ Kot rezultati raziskav so v 41. členu ZZrID navedene vse recenzirane znanstvene objave in raziskovalni podatki ter drugi rezultati raziskav.

⁴⁹ 40. in 41. člen ZZrID.

drugih raziskavah.⁵⁰ Izvajalci uresničijo svojo obveznost zagotavljanja odprtega dostopa tako, da strojno berljivo digitalno obliko objavljene različice znanstvene publikacije (angl. version of record - VoR) ali recenziranega rokopisa, sprejetega v objavo (angl. author accepted manuscript - AAM), shranijo v zaupanja vreden repozitorij za znanstvene publikacije in omogočijo takojšnji odprti dostop. Odprti dostop zagotovijo takoj, ko je to izvedljivo, najpozneje pa ob objavi znanstvene publikacije.⁵¹ Raziskovalni podatki in drugi rezultati raziskav morajo biti prav tako shranjeni v zaupanja vrednih repozitorijih za raziskovalne podatke oz. druge rezultate raziskav in odprto dostopni prek repozitorijev čim prej po nastanku, najpozneje pa ob izteku pogodbe o sofinanciranju.⁵² Avtorji oz. njihovi delodajalci, kadar so pravice prenesene nanje,⁵³ lahko avtorske pravice na znanstvenih publikacijah prenašajo naprej na tretje osebe le neizključno. Publikacije morajo objaviti pod odprto licenco, ki vsakomur omogoča prosto uporabo, spreminjanje in deljenje, npr. licencama CC BY ali CC BY-SA. Izjema so monografije in primerljivo obsežne znanstvene publikacije, ki so lahko objavljene pod licenco, ki omejuje nadaljnjo komercialno uporabo ali predelavo dela, npr. licencama CC BY-NC ali CC BY-ND. Pravila neizključnega prenosa in objave pod odprto licenco, ki vsakomur omogoča prosto uporabo, spreminjanje in deljenje, veljajo prav tako za raziskovalne podatke in druge rezultate raziskav, kadar na njih nastanejo avtorske pravice. Metapodatki morajo biti javno objavljeni. Če na njih nastanejo avtorske pravice, avtorskim sorodne pravice ali druge pravice avtorja v skladu z zakonom, ki ureja avtorsko in sorodne pravice, morajo biti ti metapodatki na voljo pod licenco, s katero se avtorji tem pravicam odpovejo v največjem obsegu, ki ga pravni red dopušča, npr. CC0 (posvetilo javni domeni), kadar to ni mogoče, pa pod licenco CC BY.⁵⁴

Če poenostavljeno povzamemo, v skladu z uredbo avtorji oz. imetniki pravic prenašajo avtorske pravice na rezultatih raziskav, ki so sofinancirane z javnimi viri najmanj v višini 50 %, naprej na tretje osebe le neizključno. Tako lahko še naprej sami uporabljajo in delijo delo ter zagotovijo odprti dostop. Odprti dostop zagotovijo tako, da rezultate raziskav čim prej shranijo v zaupanja vredni repozitorij pod licenco, ki uporabnikom omogoča prosto uporabo, deljenje in predelave,

⁵⁰ 2. člen Uredbe.

⁵¹ 3. člen Uredbe.

⁵² 5. člen Uredbe.

⁵³ V skladu s 101. členom ZASP se šteje, da so materialne avtorske pravice in druge pravice avtorja na delu, ki ga delojemalec ustvari pri izpolnjevanju svojih obveznosti ali po navodilih delodajalca, prenesene na delodajalca za deset let od dokončanja dela, če ni s pogodbo drugače določeno. Po preteku tega roka pripadajo pravice delojemalcu, razen če delodajalec zahteva njihov ponovni izključni prenos proti plačilu primernega nadomestila.

⁵⁴ 6. in 7. člen Uredbe o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti.

tudi v komercialne namene, pod pogojem, da uporabniki navedejo prvotnega avtorja in povezavo do licence ter označijo morebitne spremembe.

5 Pravica do sekundarnega publiciranja

Opisana Zakon o znanstvenoraziskovalni dejavnosti in inovacijski dejavnosti in Uredba predstavljata korak naprej k uresničevanju ciljev in načel odprte znanosti, vendar pa za raziskovalce lahko predstavljata tudi omejitve. Raziskovalec ne more objaviti svojega prispevka v izbrani naročniški reviji, če založnik revije zahteva izključen prenos materialnih avtorskih pravic. Rešitev in spodbudo k zagotavljanju odprtega dostopa bi v takem primeru predstavljala uzakonjena pravica do sekundarnega publiciranja. Pravico do sekundarnega publiciranja sestavljata dve upravičenji: pravica do ponovne objave dela in pravica do priobčitve del javnosti (Krapež, 2021). Na podlagi pravice do sekundarnega publiciranja ima avtor, kljub drugačnim zahtevam založnika oz. določilom pogodbe, sklenjene z založnikom, pravico shraniti recenziran rokopis v repozitorij in omogočiti javnosti odprti dostop.

Pravico do sekundarnega publiciranja je v nacionalno zakonodajo vključilo že osem držav članic Evropske unije. Zakonodajne ureditve pravice do sekundarnega publiciranja navedenih evropskih držav se med seboj razlikujejo glede na vsebino in glede na to, v kateri zakon so vključene.

Nemčija, Nizozemska, Avstrija in Bolgarija so posegle v avtorskopravno zakonodajo, Španija in Francija v zakonodajo, ki ureja znanstveno dejavnost, Belgija v gospodarskopravno ureditev in Italija v predsedniški dekret. Krapež (2021) navaja, da je pravica do sekundarnega publiciranja avtorskopravna materija, saj je povezana s pravico do priobčitve javnosti, zajema vprašanja avtorskega pogodbenega prava in morebitne ničnosti razpolaganj ter se nanaša na omejitve v obliki pridržane pravice. Vse naštetu so klasični avtorskopravni instituti. Umestitev pravice v drugo zakonodajo mora biti preiščljena, zlasti, kjer prihaja do morebitnega odstopanja od splošne ureditve v avtorski zakonodaji.

V nadaljevanju je natančneje predstavljena vsebinska ureditev pravice do sekundarnega publiciranja zgoraj navedenih evropskih držav. Z izjemo Bolgarije in Španije, ki zahtevata takojšen odprti dostop, je v drugih državah določen embargo 6 ali 12 mesecev od prve objave. Ureditve se razlikujejo v tem, za katera dela pravica velja. Enotne so, da imajo raziskovalci, kot prejemniki javnih sredstev, pravico do sekundarnega publiciranja ne glede na morebitne drugačne določbe pogodb, ki jih sklenejo z založniki. Večina ureditev določa, da imajo

raziskovalci, kot prejemniki javnih sredstev, pravico do sekundarnega publiciranja, ne glede na morebitne drugačne določbe pogodb, ki jih sklenejo z založniki, da so dela lahko ponovno objavljena le v nekomercialne namene in da je ob ponovni objavi treba navesti vir prve objave.

5.1 Nemčija

Nemčija je pravico do sekundarnega publiciranja uzakonila leta 2013. Četrty odstavek 38. člena Zakona o avtorski in sorodnih pravicah⁵⁵ določa, da lahko da avtor 12 mesecev po prvi objavi recenziran rokopis, sprejet v objavo, na voljo javnosti, razen če to služi komercialnemu namenu. To lahko stori kljub prenosu materialnih avtorskih pravic na založnika. Ureditev se nanaša na znanstvena dela, ki so rezultat raziskav, vsaj polovično financiranih z javnimi sredstvi, in so objavljena v znanstvenih periodičnih publikacijah, ki izhajajo najmanj dvakrat letno. Pri ponovni objavi mora avtor navesti vir prve objave. Dogovori, ki bi bili v škodo avtorja, so nični.

5.2 Nizozemska

Julija 2015 je na Nizozemskem začela veljati sprememba Zakona o avtorskih pravicah.⁵⁶ Novi člen 25fa določa, da ima avtor kratkega znanstvenega dela, katerega raziskava je bila v celoti ali delno plačana iz nizozemskih javnih sredstev, pravico dati to delo na voljo javnosti brezplačno, in sicer v razumnem roku po tem, ko je bilo delo prvič objavljeno. Navesti mora vir prve objave. Dalje člen 25h določa, da se avtor tej pravici ne more odpovedati. Nizozemske univerze in knjižnice so se leta 2019 združile v skupino National Project Group Taverne in v okviru projekta za pospešitev prehoda na odprti dostop predstavile svoje ugotovitve glede nejasnosti zgoraj navedene določbe. Tako so npr. določile, da je »kratko znanstveno delo« članek ali poglavje v knjigi z več avtorji in da »razumen rok« predstavlja obdobje šestih mesecev po prvi objavi.

⁵⁵ Zakon o avtorski in sorodnih pravicah z dne 9. septembra 1965 (Zvezni uradni list I, str. 1273), nazadnje spremenjen dne 23. junija 2021 (Zvezni uradni list I, str. 1858). https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_urhg/englisch_urhg.html.

⁵⁶ Auteurswet. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001886/2022-10-01>.

5.3 Avstrija

V Avstriji so pravice avtorjev do sekundarnega publiciranja določili v 37. a členu Zakona o avtorskih pravicah⁵⁷ leta 2015. Ta določa, da ima avtor znanstvenega dela, ki ga je ustvaril kot zaposleni v raziskovalni instituciji, ki je vsaj polovično financirana iz javnih sredstev, in ki je bilo objavljeno v zborniku, ki izhaja periodično najmanj dvakrat letno, pravico omogočiti javni dostop do recenziranega rokopisa, sprejetega v objavo. To lahko stori po preteku 12 mesecev od prve objave pod pogojem, da ponovna objava ne služi komercialnim namenom. Navesti mora vir prve objave. To pravico ima tudi, če je založniku ali uredniku podelil pravico do uporabe dela. Vsak dogovor, ki je v škodo avtorja, je neveljaven.

5.4 Francija

Leta 2016 je Francija z Zakonom za digitalno republiko⁵⁸ spremenila člen L533-4 Zakona o raziskovanju.⁵⁹ Člen določa, da ima avtor znanstvenega dela, nastalega na podlagi raziskave, financirane vsaj polovično s strani države, lokalnih oblasti ali javnih ustanov, nacionalnih agencij za financiranje ali s sredstvi Evropske unije, tudi po podelitvi izključnih pravic založniku pravico dati brezplačno na voljo javnosti delo v odprtem formatu v digitalni obliki. Pravica do sekundarnega publiciranja velja za znanstveno delo, ki je objavljeno v periodični publikaciji, ki izide vsaj enkrat na leto. Avtor lahko ponovno objavi končno različico rokopisa, sprejetega v objavo. Za ponovno objavo potrebuje soglasje morebitnih soavtorjev. Delo lahko ponovno objavi, ko ga da založnik sam na voljo javnosti brezplačno v digitalni obliki. Če založnik tega ne naredi, pa po poteku določenega roka od datuma prve objave. To obdobje je največ šest mesecev za objavo s področja znanosti, tehnike in medicine ter 12 mesecev za humanistično in družboslovno področje.

Zakon podobno določa tudi za raziskovalne podatke. Če raziskovalni podatki niso zaščiteni s posebnim zakonom ali predpisom in jih je javno objavil raziskovalec, ustanova ali raziskovalna organizacija, je njihova uporaba brezplačna. Založnik ne more omejiti ponovne uporabe raziskovalnih podatkov, ki so objavljeni kot del znanstvenega dela.

⁵⁷ Urheberrechtsgesetz. <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001848>.

⁵⁸ LOI n° 2016-1321 du 7 octobre 2016 pour une République numérique. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000033205102/2016-10-09/>.

⁵⁹ Code de la recherche. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071190/.

Ureditve ali dogovori, ki nasprotujejo navedenim določbam, so nični.

5.5 Belgija

V Belgiji so pravico do sekundarnega publiciranja vključili v člen XI.196 Gospodarskega zakonika⁶⁰ leta 2018. Avtor znanstvenega članka, ki je rezultat raziskave, vsaj polovično financirane z javnimi sredstvi, obdrži pravico dati rokopis na voljo javnosti v odprtem dostopu. Kadar gre za delo s področja humanističnih in družbenih ved, lahko to stori 12 mesecev po prvi objavi v periodični publikaciji, s področja drugih znanosti pa šest mesecev po prvi objavi. Navesti mora vir prve objave. Pravico ima tudi, če je svoje pravice prenesel na založnika periodične publikacije ali jih podelil z licenco. Založniška pogodba lahko določi krajši embargo, zakon pa daljšega.

Pravici do sekundarnega publiciranja se ni mogoče odpovedati. Določbe so obvezne in se uporabljajo ne glede na pravo, ki ga izbereta stranki, kadar obstaja kakšna povezava z Belgijo (npr. ko ima avtor belgijsko državljanstvo ali ko belgijski financer financira raziskavo). Belgijski zakon dodatno določa, da je pravica retroaktivna, to pomeni, da velja tudi za dela, ki so bila ustvarjena pred uveljavitvijo te določbe in niso bila v javni domeni.

5.6 Italija

V Predsedniškem dekretu št. 91⁶¹ avgusta 2013 je bilo določeno, da je treba publikacije, nastale na podlagi raziskav, ki so v 50 % ali več financirane iz javnih sredstev, ne glede na obliko prve objave in način distribucije ali dajanja na voljo javnosti, najpozneje šest mesecev po objavi shraniti v institucionalne ali tematske repozitorije, ki omogočajo odprt in brezplačen dostop. Subjekti, odgovorni za dodeljevanje ali upravljanje financiranja, sprejmejo potrebne ukrepe za izvajanje odprtega dostopa do rezultatov javno financiranih raziskav.

Opredelitev v predsedniškem dekretu v Italiji ni prinesla zelenih rezultatov. Tako se združenje za promocijo odprte znanosti (Associazione italiana per la promozione della scienza aperta)⁶² že od leta 2016 zavzema za novelo avtorske zakonodaje in uveljavitev pravice do sekundarnega publiciranja. Predlog spremembe,

⁶⁰ Code de droit économique. <https://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/2013/02/28/2013A11134/justel#Art.XI.195>.

⁶¹ Drugi odstavek 4. člena. <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/gu/2013/08/09/186/sg/pdf>.

⁶² AISA. <https://aisa.sp.unipi.it/chi-siamo/>.

ki ga je pripravilo združenje, se glasi: »Avtor znanstvenega dela, ki je rezultat raziskave, v celoti ali delno financirane iz javnih sredstev, kot je članek, monografija ali poglavje knjige, ima pravico to delo brezplačno reproducirati, distribuirati in dati na voljo javnosti, ko ga da založnik brezplačno na voljo javnosti ali po preteku razumnega časa, v nobenem primeru dlje od enega leta po prvi objavi. Avtor ostane imetnik te pravice tudi, če je materialne avtorske pravice izključno prenesel na založnika. Pri uveljavljanju pravice avtor navede podatke o prvi objavi z navedbo imena založnika. Vsaka pogodbeni klavzula, ki bi omejila te pravice avtorja, je nična.« (AISA, b.d.)

5.7 Španija

Španija je bila prva med državami Evropske unije, ki je v zakonodajo vpeljala pravico do sekundarnega publiciranja, in sicer leta 2011. Zakon o znanosti, tehnologiji in inovacijah 14/2011 je v 37. členu, »Razširjanje v odprtem dostopu«, določal, da morajo raziskovalci v najkrajšem možnem času, najpozneje 12 mesecev po prvi objavi dela, objaviti v repozitoriju digitalno različico besedila, ki je bilo sprejeto v objavo. Določba se je nanašala na raziskovalce, katerih raziskovalna dejavnost se financira pretežno s sredstvi iz državnega proračuna, in na znanstvena dela, ki so bila objavljena v serijskih ali občasnih raziskovalnih publikacijah.

Septembra 2022 je bil v Španiji sprejet Zakon 17/2022 o spremembah Zakona o znanosti, tehnologiji in inovacijah 14/2011.⁶³ Spremenil se je 37. člen, ki se po novem glasi »Odpirta znanost« in v drugem odstavku določa, da mora raziskovalno osebje v javnem sektorju ali raziskovalci, katerih raziskovalna dejavnost je financirana večinoma z javnimi sredstvi in ki se odločijo za razširjanje svojih raziskovalnih rezultatov v znanstvenih publikacijah, deponirati kopijo končne različice, sprejete v objavo, in podatke, povezane z njo, v institucionalni ali tematski repozitorij odprtega dostopa, hkrati z datumom objave.

S spremembo je bil odpravljen embargo 12 mesecev, natančneje so opisani primeri javnega financiranja in dodana je objava podatkov.

⁶³ Ley 17/2022, de 5 de septiembre, por la que se modifica la Ley 14/2011, de 1 de junio, de la Ciencia, la Tecnología y la Innovación. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2022-14581>.

5.8 Bolgarija

Zadnja od držav Evropske unije, ki je do sedaj uzakonila pravico do sekundarnega publiciranja, je Bolgarija. Bolgarski Zakon o avtorski in sorodnih pravicah je bil spremenjen decembra 2023.⁶⁴ 60. členu so bili dodani odstavki 2–4, ki določajo, da avtor znanstvenega dela, ki je nastalo v okviru raziskave, v celoti ali delno financirane z javnimi sredstvi, obdrži pravico do ponovne objave tega dela ali njegovih delov v izobraževalnih ali znanstvenih repozitorijih, v nekomercialne namene. To naredi po tem, ko založnik sprejme delo v objavo. Pri ponovni objavi mora navesti založnika. Vsak dogovor, ki onemogoča ali omejuje določbe tega člena, je ničen. Zakon dodatno določa, da založnik ne sme omejiti objave znanstvenega dela samo zato, ker je bilo delo že objavljeno v izobraževalnem ali znanstvenem repozitoriju v nekomercialne namene.

Preglednica 1: Primerjava ureditev pravice do sekundarnega publiciranja držav članic Evropske unije⁶⁵

Nemčija (2013)	Italija (2013)	Nizozemska (2015)	Avstrija (2015)	Francija (2016)	Belgija (2018)	Španija (2011, 2022)	Bolgarija (2023)
Zakon o avtorski in sorodnih pravicah 38. čl.	Predsedniški dekret št. 91 4. čl.	Zakon o avtorskih pravicah Čl. 25fa	Zakon o avtorskih pravicah 37.a čl.	Zakon o raziskovanju Čl. L533-4	Gospodarski zakonik Čl. XI.196	Zakon o znanosti, tehnologiji in inovacijah 37. čl.	Zakon o avtorski in sorodnih pravicah 60. čl.
Znanstveno delo	Publikacije	Kratko znanstveno delo	Znanstveno delo zaposlenega na raziskovalni instituciji	Znanstveno delo	Znanstveni članek	Raziskovalni rezultati v znanstvenih publikacijah	Znanstveno delo
Raziskava vsaj 50-% financirana z javnimi sredstvi	Raziskava vsaj 50-% financirana z javnimi sredstvi	Raziskava v celoti/delno financirana z javnimi sredstvi	Raziskava vsaj 50-% financirana z javnimi sredstvi	Raziskava vsaj 50-% financirana z javnimi sredstvi	Raziskava vsaj 50-% financirana z javnimi sredstvi	Javni sektor ali raziskave financirane večinoma z javnimi sredstvi	Raziskava v celoti/delno financirana z javnimi sredstvi

⁶⁴ <https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=201485>.

⁶⁵ Predelava izvirnega dela Arisi, M., Dore, G., Caso, R., Campbell, C., Sattler, E. (2021). Secondary publishing right: Exploring opportunities and limitations – workshop 9, December 2021, str. 9, pod licenco CC BY.

Nemčija (2013)	Italija (2013)	Nizozemska (2015)	Avstrija (2015)	Francija (2016)	Belgija (2018)	Španija (2011, 2022)	Bolgarija (2023)
Objave v znanstvenih periodičnih publikacijah, ki izhajajo najmanj 2× letno	Ne glede na obliko in način prve objave	/	Objave v znanstvenih periodičnih publikacijah, ki izhajajo najmanj 2× letno	Objave v periodičnih publikacijah, ki izhajajo najmanj 1× letno	Periodična publikacija	Objava v znanstvenih publikacijah	/
Kljub izključnemu prenosu pravic na založnika	/	/	Kljub izključnemu prenosu pravic na založnika	Kljub izključnemu prenosu pravic na založnika	Kljub licenci ali prenosu pravic	/	/
Dogovori v škodo avtorja so nični	/	Avtor se pravic ne more odpovedati	Dogovori v škodo avtorja so neveljavni	Dogovori v nasprotju z zakonom so nični	Avtor se pravic ne more odpovedati	/	Dogovori v nasprotju z zakonom so nični
Pravica dati delo na voljo javnosti	/	Pravica dati delo na voljo javnosti brezplačno	Pravica omogočiti javni dostop do dela	Pravica dati delo na voljo javnosti brezplačno	Pravica dati delo na voljo javnosti brezplačno	Pravica dati delo na voljo javnosti	Pravica dati delo na voljo javnosti
Le AAM	/	/	Le AAM	Le AAM	Rokopis	Le AAM	/
Embargo 1 leto	Embargo max. 6 mesecev	V razumnem roku	Embargo 1 leto	Ko da založnik na voljo javnosti brezplačno oz. embargo 6/12 mesecev	Embargo 6/12 mesecev; lahko krajši (pogodbena) ali daljši (zakonsko)	Hkrati z datumom objave	Ko založnik sprejme delo v objavo
Nekomercialni namen	/	/	Nekomercialni namen	Nekomercialni namen	/	/	Nekomercialni namen
Obvezna navedba vira prve objave	/	Obvezna navedba vira prve objave	Obvezna navedba vira prve objave	/	Obvezna navedba vira prve objave	/	Obvezna navedba založnika

5.9 Predlog združenja evropskih raziskovalnih knjižnic LIBER

Leta 2021 je Združenje evropskih raziskovalnih knjižnic (LIBER),⁶⁶ ki vključuje več kot 420 nacionalnih, univerzitetnih in drugih knjižnic, predlagalo vzorčno zakonsko ureditev pravice do sekundarnega publiciranja. Namen je spodbuditi razpravo in nadaljnje uvajanje določb, ki bi omogočile takojšnje ponovno objavljanje raziskovalnih publikacij, ki so rezultat javno financiranih raziskav.

V predlagani zakonski ureditvi (Draft law for the use of publicly funded scholarly publications, 2021) ima avtor znanstvenega dela, njegov delodajalec ali financer raziskave pravico, da znanstveno delo takoj po sprejemu za objavo v kateri koli različici shrani v kateri koli odprto dostopen repozitorij. V tem primeru je znanstveno delo članek, objavljen v raziskovalni periodični publikaciji, ali poglavje v monografiji z več avtorji. Objava v repozitoriju vključuje tudi vsebino tretjih oseb, kot so slike in tabele, ki so potrebne za razumevanje znanstvenega dela. Znanstveno delo naj bo odprto dostopno pod pogojem, da je bila raziskava, na katero se nanaša znanstveno delo, v celoti ali delno plačana iz javnih sredstev ter da sta navedena avtor dela in vir prve objave, če je na voljo oblika objavljene različice znanstvene publikacije. Ob ponovni objavi morajo biti jasno navedeni pogoji uporabe. V zvezi z znanstvenim delom, katerega avtor je bil večinsko financiran iz javnih sredstev, ne veljajo nobene pogodbene ali druge omejitve ponovne uporabe znanstvenega dela. Na začetku ali koncu znanstvenega dela ter v metapodatkih morajo biti jasno navedeni financer raziskave ter oblika in različica znanstvenega dela, ki je na voljo. Vsako pogodbeno določilo, ki je v nasprotju s tem členom, je neizvršljivo.

V zvezi s predlogom zakonske ureditve, ki ga je pripravilo Združenje evropskih raziskovalnih knjižnic, je Knowledge Rights 21 (KR21),⁶⁷ triletni program, ki se zavzema za reformo avtorskih pravic in odprtega dostopa po vsej Evropi, podal svoje stališče o pravici do sekundarnega publiciranja v izjavi februarja 2023. Ta pravi, da bi morala Evropska komisija, v podporo razvoju pravega Evropskega raziskovalnega prostora (ERA) in glede na obsežna prizadevanja za spodbujanje čezmejnega raziskovalnega sodelovanja, predlagati pravico do sekundarnega publiciranja bodisi samostojno bodisi v okviru širšega svežnja za spodbujanje raziskav in/ali odprte znanosti. Komisija bi morala priporočiti zakon o pravici do sekundarnega publiciranja za države pristopnice in sosednje evropske države, ki bi ga bilo treba spodbujati v okviru sodelovanja z njimi. Na nacionalni ravni bi morale vse evropske države, ne le članice Evropske unije, uvesti pravico do

⁶⁶ <https://libereurope.eu/>.

⁶⁷ <https://www.knowledgerights21.org/>.

sekundarnega publiciranja, ki omogoča takojšnjo ponovno objavo javno financiranih člankov in poglavij monografij.

5.10 Slovenija

V Sloveniji pravica do sekundarnega publiciranja še ni uzakonjena. Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije Republike Slovenije je marca 2024 pripravilo osnutek Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti, ki je v času pisanja tega prispevka v medresorskem usklajevanju in v Službi Vlade Republike Slovenije za zakonodajo. Osnutek zakona med drugim vključuje dopolnitev 41. člena (odprti dostop do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov) z novim šestim in sedmim odstavkom, ki bi urejala pravico do sekundarnega publiciranja. Ministrstvo v obrazložitvi predloga pojasnjuje, da se želi Slovenija s predlagano dopolnitvijo pridružiti evropskim državam, ki so pravico že uzakonile.⁶⁸

S sprejetjem predlaganih dopolnitev bi Slovenija uzakonila pravico do sekundarnega publiciranja rezultatov raziskav brez embarga.

6 Zaključek

V Sloveniji smo priča aktivnostim, ki se ujemajo s svetovnimi gibanji za odprto znanost, ki izpodbijajo tradicionalne modele objavljanja raziskovalnih rezultatov in spodbujajo sodelovalno raziskovalno okolje.

Slovenske raziskovalne organizacije aktivno sodelujejo v postopkih sprejemanja zakonodajnih sprememb, dokumentov in politik na področju raziskav ter inovacij. Prav tako sledijo načelom odprte znanosti pri sprejemanju institucionalnih aktov in politik. V okviru nacionalnega Načrta za okrevanje in odpornost (NOO), ki ga izvaja Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije Republike Slovenije, poteka projekt Podpora pri uvajanju načel odprte znanosti v Sloveniji (SPOZNAJ).⁶⁹ Projekt traja od januarja 2023 do junija 2023, sofinancirata pa ga Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije Republike Slovenije ter Evropska unija – NextGenerationEU. V projekt so vključeni konzorcij Centralne

⁶⁸ Predlog predpisa Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti. <https://e-uprava.gov.si/si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=16439>.

⁶⁹ <https://projekt-spoznaj.si/>.

tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani in 20 javnih raziskovalnih organizacij,⁷⁰ kar predstavlja prek 90 % vseh javnih raziskovalnih organizacij v Sloveniji (GOV. SI, 2023). Cilj članic konzorcija je prilagoditi delovanje v skladu z načeli odprte znanosti, prispevati k dvigu zavedanja in razumevanja pomena odprte znanosti ter deljenju raziskav po načelih FAIR (gre za kratico po angleških besedah Findable, Accessible, Interoperable, Reusable; prevedemo jih kot Najdljivo, Dostopno, Interoperabilno, Ponovno uporab(lje)no). V okviru projekta med drugim potekajo splošna izobraževanja, izvedena bodo usposabljanja podatkovnih strokovnjakov. Vse te aktivnosti so povezane tudi z informiranjem raziskovalcev, podatkovnih strokovnjakov in ne nazadnje širše javnosti o avtorskih pravicah oz. avtorskopравни ureditvi v povezavi z odprto znanostjo.

Poleg aktivnosti v slovenskem raziskovalnem prostoru, povezanih z avtorskim pravom, Slovenija sodeluje tudi pri izvajanju ukrepov Evropskega raziskovalnega prostora.⁷¹ Med drugim je pristopila k izvajanju Ukrepa 2, ki obsega aktivnosti s področja »Predlagati zakonodajni in regulativni okvir Evropske unije o avtorskih pravicah in podatkih, ki bo primeren za področje raziskav«. Cilji ukrepa (Evropska komisija, 2021) so:

- opredeliti ovire in izzive pri dostopu do in ponovni uporabi rezultatov javno financiranih raziskav in inovacij, publikacij in podatkov za namene znanstvenega raziskovanja ter z analizo ustreznih določb v okviru zakonodaje Evropske unije o avtorskih pravicah in podatkih ter povezanih regulativnih okvirov in ustreznih institucionalnih in nacionalnih pobud opredeliti morebitne vplive na raziskave;
- predlagati zakonodajne in nezakonodajne ukrepe za izboljšanje sedanjih zakonodajnih ter regulativnih okvirov Evropske unije na področju avtorskih pravic in podatkov.⁷²

⁷⁰ Univerza v Ljubljani, Univerza v Mariboru, Univerza na Primorskem, Fakulteta za informacijske študije v Novem mestu, Geološki zavod Slovenije, Gozdarski inštitut Slovenije, Institut »Jožef Stefan«, Inštitut za hidravlične raziskave, Inštitut za narodnostna vprašanja, Inštitut za novejšo zgodovino, Kemijski inštitut, Kmetijski inštitut Slovenije, Nacionalni inštitut za biologijo, Pedagoški inštitut, Rudolfovo – znanstveno in tehnološko središče Novo mesto, Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Zavod za gradbeništvo Slovenije, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Znanstveno in inovacijsko središče Pomurje.

⁷¹ Svet Evropske Unije je novembra 2021 sprejel sklepe o upravljanju Evropskega raziskovalnega prostora (ang. European Research Area – ERA) ter Paktu za raziskave in inovacije v Evropi. V sklepih so določene prednostne naloge in Program politik ERA za obdobje 2022–2024, ki vsebuje 20 prostovoljnih ukrepov, ki bi jih bilo treba izvajati in s katerimi bi države članice ter Unija prispevale k prednostnim področjem, opredeljenim v Priporočilu Sveta o Paktu za raziskave in inovacije v Evropi.

⁷² Evropska komisija European Research Area Policy Agenda – Overview of actions for period 2022–2024. https://commission.europa.eu/system/files/2021-11/ec_rtd_era-policy-agenda-2021.pdf.

Enega izmed ključnih premikov v slovenskem raziskovalnem prostoru predstavlja sprejetje Zakona o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti ter Uredbe o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odrpote znanosti. Žal pa je v slovenski zakonodaji še kar nekaj ovir za odrpoto znanost, k odpravljanju katerih je treba pristopiti čim prej (npr. neodpovedljive pravice do nadomestila, ki onemogočajo uporabo odprtih licenc v polni meri, neustrezna ureditev avtorskega dela iz delovnega razmerja, preozka izjema za znanstveno raziskovanje, ureditev pravice do sekundarnega publiciranja). Ko bo načela odrpote znanosti pozitivno sprejelo več deležnikov, predstavnikov državnih institucij, odgovornih za pripravo ustrezne zakonodaje in politik, financerjev, raziskovalnih organizacij in raziskovalcev, lahko pričakujemo bolj dinamično in odrpoto izmenjavo znanja, kar bo spodbudilo napredek na vseh znanstvenih področjih.

Viri in literatura

AISA. (b.d.). *Proposta di modifica alla legge italiana sul dritto d'autore*. <https://aisa.sp.unipi.it/attivita/diritto-di-ripubblicazione-in-ambito-scientifico/novella/>

Akcijski načrt izvedbe Nacionalne strategije odrpotega dostopa do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov v Sloveniji 2015–2020. (2017). *Vlada RS*. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/ZNANOST/Strategije/Akcijski-nacrt-izvedbe-nacionalne-strategije-odprtega-dostopa-do-znanstvenih-objav-in-raziskovalnih-podatkov-v-Sloveniji-2015-2020.pdf>

Akcijski načrt za odrpoto znanost za izvedbo ukrepa »Odrpota znanost za izboljšanje kakovosti, učinkovitosti in odzivnosti raziskav« v okviru Resolucije o znanstvenoraziskovalni in inovacijski strategiji Slovenije 2030. (2023). *Vlada RS*. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVZI/Znanost/Dokumenti/AN_VG_5.docx

An Act to amend and supplement the Copyright and Related Rights Act. (2023). <https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=201485>

Arisi, M., Dore, G., Caso, R., Campbell, C., Sattler, E. (2021). *Secondary publishing right: Exploring opportunities and limitations – workshop 9, December 2021: Presentations*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5771593>

Auteurswet. (2015). <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001886/2022-10-01>

Bahor, S. (2002). Knjižničarji in avtorske pravice. *Knjižnica*, 46(4), 87–123.

Bogataj Jančič, M. (2005). Licence Creative Commons, *Pravna praksa*, 39-40, 20–21.

Code de droit économique. (2013). <https://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/2013/02/28/2013A11134/justel#Art.XI.195>

Code de la recherche. (2024). https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071190/

Creative commons Slovenija. (2021). *Kako delujejo CC licence?* <https://creativecommons.si/kako-deluje>

Creative Commons. (2019). *Share your work*. <https://creativecommons.org/share-your-work/>

Direktiva 2001/29/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. maja 2001 o usklajevanju določenih vidikov avtorske in sorodnih pravic v informacijski družbi. (2001). *Evropski parlament, Svet Evropske unije*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=CELEX%3A32001L0029>

Direktiva (EU) 2019/790 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 17. aprila 2019 o avtorski in sorodnih pravicah na enotnem digitalnem trgu in spremembi direktiv 96/9/ES in 2001/29/ES. (2019). *Uradni list Evropske unije*, 130/92. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=CELEX%3A32019L0790>

Draft law for the use of publicly funded scholarly publications. (2021). *LIBER*. <https://libereurope.eu/draft-law-for-the-use-of-publicly-funded-scholarly-publications/>

Evropska komisija. (2021). *European Research Area Policy Agenda – Overview of actions for the period 2022–2024*. https://commission.europa.eu/system/files/2021-11/ec_rtd_era-policy-agenda-2021.pdf

Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana. (2013). <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/gu/2013/08/09/186/sg/pdf>

GOV.SI. (6. 6. 2023). *Vlada odprla poti za uresničevanje odprte znanosti*. <https://www.gov.si/novice/2023-06-06-vlada-odprla-poti-za-uresnicevanje-odprte-znanosti/>

Implementation Roadmap of cOAlition S Organisations. (2021). *cOAlition S*. <https://www.coalition-s.org/plan-s-funders-implementation/>

Knowledge Rights 21. (2022). A Position statement from Knowledge Rights 21 on secondary publishing rights. <https://www.knowledgerights21.org/wp-content/uploads/2022/10/KR21-Secondary-Publishing-Rights-Position-paper-v1.1.pdf>

Krapež, K. (2021). Pravica do sekundarnega publiciranja znanstvenih del: primerjalno-pravna analiza ureditev v Sloveniji in državah članicah EU. *Pravnik: revija za pravno teorijo in prakso*, 76 (138), str. 585–615.

Kuzma, D. (2016). Primernost vsebinskih omejitev avtorske pravice v digitalni dobi. *Pravna praksa*, 35(36/37), 6–8.

Lexpera, d. o. o.(2015). *Obrazložitev zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP-G)*, 8. člen.

Lexpera, d. o. o.(2022). *Obrazložitev zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP-I)*, 6. člen.

Lexpera, d. o. o. (2022). *Obrazložitev zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP-I): 8. člen*.

Ley 17/2022, de 5 de septiembre, por la que se modifica la Ley 14/2011, de 1 de junio, de la Ciencia, la Tecnología y la Innovación. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2022-14581>

LOI n° 2016-1321 pour une République numérique. (2016). <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000033205102/2016-10-09/>

Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije. (2024). *Predlog predpisa Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti*. <https://e-uprava.gov.si/si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=16439>

Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije. Direktorat za znanost in inovacije. (2023). *Vlada odprla poti za uresničevanje odprte znanosti*. <https://www.gov.si/novice/2023-06-06-vlada-odprla-poti-za-uresnicevanje-odprte-znanosti/>

Nacionalna strategija odprtega dostopa do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov v Sloveniji 2015–2020 (2015). https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/ZNANOST/Strategije/Nacionalna_strategija_odprtega_dostopa.pdf

Novak, L. (2019). Reproduciranje za privatno in drugo lastno uporabo: pomembna izjema od izključenosti avtorske pravice. *Pravna praksa*, 38(17/18), 20–22.

Licence v odprtem dostopu. (b.d.). *Odprta knjižnica*. <https://www.odprta-knjiznica.si/odprta-znanost/odprti-dostop/licence/>

Oman, B. (1996). Avtorska pravica. *Podjetje in delo*, 4, 448–462.

Orphan Works Database. (n.d.). *EUIPO*. <https://euipo.europa.eu/orphanworks/#search/basic/category/Literary%20work>

Out of Commerce Works Portal. (2024). <https://euipo.europa.eu/out-of-commerce/#/>

Repas, M., Ovčak Kos, M., in Zirnstein, E. (2023). Pravo intelektualne lastnine (1. natis.). *Uradni list Republike Slovenije*.

Research Outreach. (2018). *License to share: How the Creative Commons licensing system encourages the remixing and reuse of published materials*. <https://researchoutreach.org/articles/thought-leaders/license-to-share-how-the-creative-commons-licensing-system-encourages-the-remixing-and-reuse-of-published-materials/>

Trampuž, M., idr. (1997). *Zakon o avtorski in sorodnih pravicah s komentarjem*. Gospodarski vestnik.

Trampuž, M. (2009). Novosti pri vsebinskih omejitvah avtorske pravice. *Podjetje in delo* (6–7), 1220–1234.

Tsakonas, G., Zoutsou, K., in Perivolari, M. (2023). *Secondary publishing rights in Europe: Status, challenges & opportunities*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8428315>

Uredba o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti. (2023). *Uradni list RS*, št. 59/23.

Urheberrechtsgesetz. StF: BGBl. Nr. 111/1936 (StR: 39/Gu. BT: 64/Ge S. 19.) <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001848>

Urheberrechtsgesetz – UrhG. (1965). *Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (Zvezni uradni list I, str. 1273), nazadnje spremenjen 2021 (Zvezni uradni list I, str. 1858)*. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_urhg/englisch_urhg.html

Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP). (1995). *Uradni list RS*, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 68/08, 110/13, 56/15, 63/16 – ZKUASP, 59/19, 130/22.

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). (2001). *Uradni list RS*, št. 87/01, 96/02 – ZUJIK, 92/15.

Zakon o kolektivnem upravljanju avtorske in sorodnih pravic (ZKUASP). (2016). *Uradni list RS*, št. 63/16, 203/20 – ZIUPOPDVE, 130/22.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o dostopu do informacij javnega značaja (ZDIJZ-G). (2022). *Uradni list RS*, št. 141/22.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP-I). (2022). *Uradni list RS*, št. 130/22. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO8300>

Zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti (ZZrID). (2021). *Uradni list RS*, št. 186/21 in 40/23.

ZRC SAZU. (2022). *Izjava za medije po novinarski konferenci o spremembah avtorskopravne zakonodaje, potrebnih za raziskovanje in izobraževanje*. <https://www.zrc-sazu.si/sl/novice/izjava-za-medije-po-novinarski-konferenci-o-spremembah-avtorskopravne-zakonodaje-potrebni>

Ana Fidler

Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani, Trg republike 3, 1000 Ljubljana
e-pošta: ana.fidler@ctk.uni-lj.si

Mojca Žuželj Ogrizek

Univerzitetna knjižnica Maribor, Gospejna ulica 10, 2000 Maribor
e-pošta: mojca.zuzelj@um.si